

Nekdanje soriško narečje – danjarska govorica, "drfaška špraha"

Zgodovinski oris nastanka in kasnejši razvoj

dr. Miha Markelj
Boris Jensterle
Andrew D. Hoffman

Področje zgornjega dela Selške doline, natančneje vasi pod Ratitovcem, predstavljajo zanimiv in iz več vidikov izjemen kulturni prostor, ki je zaradi dolge navezave na širši prostor Innichena in Pustriške doline na Južnem Tirolskem ohranjal in razvijal nekatere posebnosti, kamor uvrščamo tudi edinstven jezik, narečje oziroma govor, ki se je tod razvil in ohranjal.

Namen prispevka je jasna opredelitev nastanka in kasnejši razvoj soriškega narečja, danes poznanega kot danjarska govorica oziroma drfaška špraha. Ugotovitve in trditve v članku so grajene na podlagi jasnih, relevantnih in preverljivih virov s strani dosedanjih vidnejših raziskovalcev na področju zgodovine in jezikoslovja ter ob pomoči pričevanj lokalnih prebivalcev, ki so v največji meri jezik ohranili do današnjih dni.

Zgodovina naselitve in večstoletna povezava z Innichenom

Za razumevanje konteksta razvoja narečja je predvsem treba poznati zgodovinsko komponento naselitve tukajšnjih krajev in kasnejše stike s predelom Južne Tirolske, ki je bila osnova za oblikovanje sprva specifičnega govora ter nadalje narečnega jezika. Zgodovino naselitve in razvoja tukajšnjih krajev podrobneje predstavlja večje število strokovnih in znanstvenih člankov ter knjižnih del, med katerimi lahko izpostavimo naslednja: Blaznik, 1928, 1958, 1963 in 1973, Markelj, 2009, 2011, 2019 in 2020, Kejžar, 2013 in Planina, 1973a in 1973b, ki nam predstavljajo nekatera ključna dejstva o naselitvi in razvoju vasi ter vaških skupnosti v zgornjem delu Selške doline.

Znano je, da je ozemlje škofjeloškega teritorija, s tem pa tudi zgornjega dela Selške doline leta 973 na podlagi darilne listine nemškega cesarja Otona II. pripadlo zemljiškim gospodom freisinškim škofom z Bavarskega, ki so ozemlje upravno teritorialno vodili vse do leta 1803, do sekularizacije oziroma odvzema cerkvene oblasti. Zaradi redke naseljenosti, ki je izkazana v prvih daritvenih listinah, so freisinški škofje že zgodaj začeli s kolonizacijo oziroma naselitvijo območja, predvsem z naseljenci, ki so prihajali z njihovih matičnih posesti, ki so jih škofje že pred tem imeli v lasti na območju Bavarske, Avstrijske Koroške ter Tirolske. Iz prvega protourbarja, ki se nam je ohranil iz leta 1166, vemo, da so fevdalni gospodje najprej začeli z naseljevanjem najdonosnejšega ozemlja na zahodnem delu Soriškega polja, kamor so sprva naselili Bavarce iz okolice mesta Freising. Nadalje je sledilo naseljevanje v spodnji del Selške in Poljanske doline. Težje dostopna in predvsem višinska območja na širšem škofjeloškem ozemlju pa so bila naseljena kasneje, pri čemer vemo, da je bilo ozemlje zgornjega dela Selške doline zagotovo naseljeno konec 13. stoletja. Natančneje, ohranjeni urbar iz leta 1291 že prikazuje 20 hub na širšem ozemlju Sorice oziroma tako imenovane Soriške župe. Kasnejše raziskave, ki se opirajo na analizo posestne in populacijske

strukture ter nekaterih sekundarnih virov, pa nam pokažejo, da je bilo teh istih 20 hub oziroma kmetij ustanovljenih že leta 1283 (Markelj, 2019).

Sprva so hube oziroma kmetije nastajale na ozemlju Spodnje in Zgornje Sorice ter Spodnjih Danj, nadalje z novimi naselitvami in notranjim širjenjem prebivalstva pa so nastajale še preostale podgorske vasi in zaselki, kot so: Zgornje Danje, Trojar, Zabrd, Torka, Ravne, Michtal /Stuben¹ in Prtovč.

Primarna naselitvena območja so bila tako Zgornja in Spodnja Sorica ter Spodnje Danje, ki so predstavljala jedrna območja večjega teritorija Soriške župe, kjer je bilo v teku stoletij kot tudi še v današnjem času zaznati največje število prebivalcev.

Vasi so v teku stoletij po naselitvi le počasi rasle, pri čemer so se primarne kmetije ohranjale, poleg njih pa so nastajale še polovične in tretjinske kmetije ter posamezne kajže. Rast prebivalstva je bila konstantna, pri čemer so se viški populacije v večji meri preseljevali na bližnja območja Podlonka, Davče, Podporezna in Zalega Loga ter kasneje z razvojem fužinarstva tudi v Železnike. Izven meja Selške doline pa so se prebivalci naseljevali tudi na ozemlje Nemškega Rovta, na področje Bohinja in na področje Petrovega Brda, na mejo s takratno Goriško. Na podlagi analize najstarejših ohranjenih matičnih knjig za širšo župnijo Sorica med letoma 1655 in 1717 (Markelj, 2019) pa lahko zaznamo tudi fluktuacijo prebivalstva, oziroma preseljevanje prebivalcev v soriško župo z okoliških ozemelj, predvsem iz smeri Cerknega in zahodnega dela Poljanske doline preko Davče in Podporezna.

V povezavi z naselitvijo je treba tudi poudariti, da so prebivalci tod dolgo časa ohranjali stik s svojo matično domovino v zgornjem delu Pustriške doline, kamor so odposlanci² vsakoletno romali v štiftno oziroma samostanko cerkev v Innichen, kjer so darovali veliko voščeno svečo in denarni odpustek, imenovan Kafergeld, da se je brala maša s priprošnjo za zaščito njihovih polj.

Na podlagi različnih raziskav in ohranjenih podatkovnih sklopov lahko sklepamo, da so prebivalci pod Ratitovcem v teku stoletij naselitve predstavlja-

li homogeno enoto in v večji meri ohranjali svojo kulturno identiteto in izročilo prednikov, kamor poleg različnih navad, običajev, arhitekturnih posebnosti in ledinskih poimenovanj prištevamo tudi specifičen govor, ki se je tod razvil in ohranjal.

Terminologija, poimenovanje in umestitev v širši kontekst

Z vidika relevantnega preučevanja tematike pa je treba biti pozoren tudi na uporabo pravilne jezikovne terminologije ter umestiti govor v širši kontekst.

V različnih dosedanjih virih namreč najdemo več različnih poimenovanj. Če terminologiji sledimo kronološko od prvih zapisov, je treba izpostaviti, da se v prvih reprezentativnejših študijah in monografskih delih, ki so se ohranila do danes, za poimenovanje tukajšnjega govora uporablja besedna zveza soriško narečje oziroma s tujko dialekt (nem. Zarzer mundart), kar izhaja iz nemške besede Mundart (dialekt oziroma narečje). Omenjeno poimenovanje pa moramo razumeti v širšem kontekstu dosedanjih, predvsem nemških raziskovalcev, ki so jezik raziskovali z vidika razumevanja razvoja širšega konteksta germanskih jezikov.

Nedvomno soriški narečni govor sodi v kontekst germanskih jezikov, pri čemer je po podobnosti posameznih besed in besednih zvez podoben tako imenovani južnobavarski jezikovni skupini (*nem. Südbairisches Sprache*) (Hammarström in sod. 2017), ki se danes geografsko omejuje na območje avstrijske Tirolske in italijanske južne tirolske pokrajine ter na območje avstrijske Koroške in Zgornje Štajerske. Hammarström še navaja, da se je zaradi geografije terena na alpskih področjih znotraj te jezikovne skupine ohranilo tudi veliko število elementov, ki izhajajo še iz stare nemščine, nemško imenovane Mittelhochdeutsch, ki je bila v rabi od začetka 11. pa do konca 14. stoletja oziroma natančneje od okrog leta 1050 do leta 1350. Zgodovinsko so bili v sklop južnobavarske jezikovne skupine vključeni tudi jeziki, ki so se razvili na območju

nekdanje kranjske dežele, kamor poleg jezikovnega območja Sorice prištevamo še jezikovno območje Kočevja ter Ruta.

Nadalje nam primerjava posameznih besed, besednih zvez in stavčnih struktur pokaže, da velika večina besed, ki so jih ljudje tod uporabljali za komunikacijo, izhaja iz prostora zgornjega dela Pustriške doline, pri čemer se besede in besedne zveze prepoznavajo kot del starega pustriškega narečja, nemško imenovanega Altpustertaler Gut, kar kaže, da so bile omenjene besede oziroma besedne zveze na področje Sorice vnesene že zelo zgodaj, najverjetneje ob naselitvi, pri čemer pa se zaradi geografske izoliranosti niso spreminjale ter so v govoru tukajšnjih ljudi v prvotni obliki ostale vse do današnjih dni. Dosedanji raziskovalci navajajo, da je iz naključno izbranega vzorca 350 besed kar 130 besed mogoče enačiti s pustriškim območjem. Preostale besede pa se enačijo s tistimi iz širše južnobavarske jezikovne skupine. Manjši delež besed pa je prepoznan tudi kot tvorjenke, ki prihajajo iz slovenščine in ki so bile kasneje vkomponirane v sestavo soriškega govora.

Zaradi večjega števila določenih posebnosti, ki jih je mogoče opaziti tako na področju fonetike, tvorjenja stavkov, različnih glagolskih oblik ter drugih posebnosti, ki odstopajo od današnje standardne nemščine (*nem. Hochdeutsch*), ter ob dejstvu, da je tukajšnji govor v teku stoletij naselitve in po njej predstavljal osnovno sredstvo za sporazumevanje med prebivalci v zgornjem delu Selške doline, lahko na podlagi definicije termina jezik po SSKJ-ju, ki pravi, da je jezik "sistem izraznih sredstev za govorno in pisno sporazumevanje" za govor, ki se je razvil v Sorici in okolici, uporabimo tudi tovrstno poimenovanje. Z vidika preučevanja jezika v širšem kontekstu germanskih jezikov, kamor se lingvistično tudi uvršča, pa lahko uporabljamo tudi poimenovanje narečje oziroma s tujko dialekt, saj definicija termina narečje (dialekt) narekuje, da je to od knjižnega jezika različen jezikovni sistem, v katerem se govori na delu določenega narodnega ozemlja.³

Poimenovanje narečje je z vidika dosedanjih jezikoslovcev in raziskovalcev jezika tudi najbolj pogosto uporabljeno in s strokovnega vidika tudi najbolj pravilno, pri čemer pa zaradi posameznih specifik in razvoja ni napačno navajanje tudi drugih oblik poimenovanja.

Pregled in analiza virov ter raziskav dosedanjih raziskovalcev

Soriško narečje se je tako zaradi srednjeveške naselitve ter z njo povezanega specifičnega zgodovinskega razvoja in geografskega položaja na težko prehodnih pobočjih predalpske doline z malo zunanjimi vplivi ohranilo znotraj tako imenovanega jezikovnega otoka, ki je predstavljal posebno kulturno območje znotraj večjega homogenega kulturnega teritorija.

Podroben pregled in analiza do sedaj znanih zgodovinskih virov tako prvo omembo jezika prepozna v notici ljubljanskega škofa Hrena, datirani v leto 1609, ter v njej zapis, ki se nanaša na leto 1283. Omenjena notica navaja, da je v letu 1283 freisinški škof Emiho, lastnik ozemelj iz Pustriške doline, dal v bližini Loke v okolici Sorice ustanoviti naselja (vasi), kjer prebivalci še danes govorijo germanski jezik.⁴ Omenjena notica je tako prvi posredni dokaz o obstoju in izvoru jezika, ki so ga govorili prebivalci v zgornjem delu Selške doline. Podrobnejša interpretacija te notice pa nam neposredno pokaže tudi, da so ljudje omenjeni jezik najverjetneje uporabljali kot osnovno sredstvo za sporazumevanje, s čimer so se ločili od širše okolice, ki pa je za komunikacijo takrat uporabljala drug jezik. Omenjeno je mogoče sklepati na podlagi poudarka, ki ga škof da na to, da gre v omenjenem primeru za germanski jezik, pri čemer je utemeljeno sklepanje, da je večinsko okoliško prebivalstvo v tistem času za sporazumevanje uporabljalo slovenski jezik.

Nadaljnje listine in zgodovinski viri ter različni dokumenti nam sicer posredno ne pokažejo več na obstoj jezika, neposredno pa obstoj potrjujejo posebna ledinska poimenovanja okolice, ohranjena

v prvih katastrih elaboratih in mapnih delih terezijanskega, jožefinskega in franciscejskega katastra ter nadalje v ohranjenih reambulančnih katastrih ter na starih zemljevidih v njih, kot je jožefinska vojaška karta, ki nam kažejo jezikovne posebnosti, ki so obstajale na teritoriju in so se ločile od okolice.

V največji meri pa tukajšnji govor oziroma jezik za raziskovalce, predvsem iz nemških in avstrijskih dežel, ki so jezik želeli razumeti, ga podrobneje analizirati in zapisati, postane zanimiv na začetku 20. stoletja.⁵ S tem namenom so predvsem ugledni jezikoslovci z Univerze v Celovcu v začetku 20. stoletja organizirali večje število večdnevni vsakoletnih strokovnih študijskih ekskurzij profesorjev in študentov v vasi zgornjega dela Selške doline, predvsem v Sorico in Danje, z namenom, da jezik evidentirajo, ga preučujejo v lokalnem okolju, zapišejo ter raziščejo njegov izvor in ga tako postavijo ob bok širšega razumevanja razvoja germanskih jezikovnih skupin.

Omenjene strokovne študijske ekskurzije sta izvajala Eberhart Kranzmayer in Primus Lessiak ob pomoči svojih študentov, ki so vse od leta 1902 pa do leta 1918 v poletnih mesecih prihajali v zgornji del doline, kjer so spremljali in zapisovali interakcijo ljudi v soriškem govoru ter posamezne prebivalce tudi podrobneje intervjuvali. Omenjena raziskovalca sta tako prva, ki sta jezik strokovno analizirala in popisala ter sta tudi v največji meri zaslužna, da se je osnova jezika v pisni obliki ohranila vse do današnjega časa.

S tem namenom sta bili izdani tudi dve monumentalni deli, in sicer Slovar soriškega in rutarskega narečja (*nem. Wortebuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien*)⁶ ter Gramatika soriškega narečja (*nem. Die deutsche Mundart von Zarz in Oberkrein a. Grammatik*), ki danes predstavljata osnovo za razumevanje jezika.

Njune temeljne raziskave pa so kasneje v večjem številu strokovnih in znanstvenih člankov povzele tudi še nekateri drugi raziskovalci kot Schwarz (1952), ki pa so se po večini sklicevali na delo omenjenih dveh raziskovalcev.

Slovar in gramatika soriškega narečja

Med dve najbolj relevantni književni deli, ki sta se v povezavi s soriškim narečnim jezikom ohranili do danes, sodita tako Slovar soriškega in rutarskega narečja ter Gramatika soriškega narečja, ki nam nudita strukturiran gramatični pregled jezika in jasen ter širok nabor večjega števila posameznih besed, ki so jih ljudje tod uporabljali od naselitve pa vse do začetka preteklega stoletja.

Če si najprej podrobneje pogledamo knjižno delo Slovar soriškega in rutarskega narečja, vidimo, da je knjiga v celoti napisana v nemškem jeziku in obsega skupno 193 strani ter dve slikovni prilogi. Razdeljena je na pet poglavij, pri čemer nam uvodno poglavje nudi kratek vpogled v nastanek dela, ki se nadaljuje s kratkim zgodovinskim orisom naselitve teh krajev, ki je osnova za nastanek narečnega jezika. V naslednjem poglavju sledi podrobnejša analiza zajetih besed v slovarju, pri čemer se ugotavlja njihov izvor in posebnosti. Za tem pa sledi osrednji del književnega dela, ki predstavlja nabor in prevod besed soriškega narečnega jezika, kot jih je bilo mogoče popisati na območju med letoma 1902 in 1918. Strukturirano po abecednem seznamu je v slovarju najprej napisano nemško poimenovanje, v oklepaju sledi zapis izgovarjave le-tega, nato pa narečna beseda. V besedilu, ki sledi, je omenjena beseda tudi vsebinsko razložena v širšem kontekstu uporabe, v nekaterih primerih pa ji je dodana tudi morebitna njena sekundarna uporaba in pomen v različnih besednih zvezah. V nekaterih primerih pa je pojasnjen tudi izvor besede. V zaključku slovarja najdemo kratek nagovor urednice in pregled stanja na terenu v vaseh pod Ratitovcem, poleg katerega se v prilogah nahajata dve karti (zemljevida) območja.

Slovar je napisan tako za širše območje Sorice kot za območje Ruta v Baški grapi, pri čemer je v knjigi izpostavljeno, da se je narečni govor oziroma jezik v največji meri ohranil na soriškem območju oziroma v vasi Spodnje Danje ter v manjši meri v Rutu. Treba je poudariti, da v slovarju zbrane bese-

de izhajajo predvsem s soriškega ozemlja, manjše število besed pa se navezuje na območje Ruta. Slednje so v slovarju označene s kratico (Dr.), ki pomeni Deutschrut (Nemški Rut).

Naslednje temeljno književno delo avtorjev, ki je prav tako v celoti napisano v nemškem jeziku, pa je Gramatika soriškega narečja, ki je nekoliko obsežnejša kot slovar, saj obsega skupno 219 strani ter dve prilogi. Prav tako je razdeljena na večje število različnih sklopov oziroma poglavij, začenši z uvodom, ki mu sledi kratek geografski in zgodovinski oris. Nadalje je v delu poglavje, ki govori o umestitvi soriškega narečja v nemški jezikovni prostor, kjer se v več podpoglavjih išče tudi jezikovni izvor omenjenega narečja s pomočjo primerjave posameznih besed. Jasno je, da so naseljenci prišli iz okolice Innichena, pri čemer pa tudi jezikovni izvor podobnosti izbranih besed potrdi podobnosti s širšim ozemljem Pustriške doline, kar je prikazano tudi grafično na zemljevidu v končni prilogi. Osrednji del predstavlja analiza in način rabe jezika, kjer so najprej podrobneje predstavljene fonetične posebnosti jezika, vokalizmi (glasovno izražanje), slogaštvo, sekundarni zlogi, nato pa tudi način tvorjenja besed in stavkov, kjer je podrobneje pojasnjena raba števnikov, zaimkov, glagolov, glagolskih časov in ostalih slovničnih zakonitosti jezika, ki kažejo, kako in v katerih elementih je ta podoben oziroma se razlikuje od standardne nemščine in kakšne so še nekatere druge njegove posebnosti.

Razvoj jezika v zgornjem delu Selške doline

Med najzanimivejšimi sklopi za zgodovinsko raziskovanje jezika pa je v Gramatiki v končnem poglavju mogoče najti tudi konkretne zapise govora oziroma nemško tako imenovane Sprachproben, kjer so navedeni praktični primeri iz narečnega govora, ki so se na ozemlju ohranili do konca prve polovice 20. stoletja oziroma natančneje do leta 1944, ko sta jih jezikoslovca v teku svojega raziskovanja

zapisala in analizirala ter so bili kasneje objavljeni v književnem delu. Če v tem kontekstu uporabimo metodo retrogradne analize, vidimo, da je ob koncu prve polovice 20. stoletja, torej že v času večdesetletnega delovanja šole, na območju zgornjega dela Selške doline mogoče zaznati tri različice prvotnega soriškega narečja, ki so se najverjetneje razvile zaradi različnih družbenih in socio-ekonomskih razmer v tistem času. S tem namenom so raziskovalci s pomočjo dveh informatork lokalnih prebivalc, in sicer 73-letne Johanne Pfeifer iz Sorice in 55-letne Gertrude (Jere) Jensterle iz Spodnjih Danj, ugotovili, da so določene skupine prebivalcev v tem času za sporazumevanje poleg prvotnega soriškega govora oziroma narečja začele uporabljati že nekatere novejšje oblike govora, ki so jih raziskovalci poimenovali kot Hubner Deutsch, kamor bi lahko šteli danjarsko (drfaško) govorico, nadalje Hubner Mischsprache, govorico z mešanico nemških in slovenskih besed, ter Zarzer Slovenisch, govorico, ki bi jo lahko enačili z današnjim selškim narečjem (Smole 1998), ki je bilo takrat značilno za celotno Selško dolino. Omenjene različice spodaj ilustriramo s primeri.

Stavek, ki se v slovenskem jeziku glasi

"Smo trudni in žejni,"

bi zapisali:

Nemščina

(Hochdeutsch)

Wir sind müde und durstig

Danjarska govorica

(Hubner Deutsch)

bier žem miede n durštik

Danjarska mešana govorica

(Hubner Mischsprache)

mi sma meide pa durštik

Selško narečje

(Zarzer Slovenisch)

sma zmatran pa žeien

Omenjene različne kategorije tako kažejo, kako se je jezik zaradi različnih takratnih družbenih vplivov v začetku 20. stoletja razvijal, pri čemer je na omenjene spremembe zagotovo v največji meri vplivala ustanovitev slovenske šole, ki je povzročila, da so v prvotni govor v vedno večji meri začele vstopati slovenske besede, ki so začele spreminjati prvotno govorico, ki se je v tem času v največji meri še ohranjala v Spodnjih Danjah.

Povezava zgodovinskih podatkov in podatkov o razvoju jezika v Sorici in okolici nam tako lepo kaže kronološko sosledje razvoja, pri čemer lahko sklepamo, da je bil jezik ob naselitvi najverjetneje zelo homogen in je bil v največji meri podoben jeziku, ki so ga prebivalci uporabljali v zgornjem delu Puštriške doline. Naseljenci v Sorico in okolico so prišli prav iz zgornjega dela omenjene doline, natančneje iz okolice Innichena. Domnevamo lahko tudi, da se je jezik s kasnejšimi naselitvami in notranjim širjenjem populacije ohranjal v teku srednjeveškega obdobja v nespremenjeni obliki in širil znotraj območja soriške župe. Pri širjenju izven soriške župe, predvsem na njena mejna območja, kot so Podlonk, Nemški Rovt, Zali Log, Podporezen in Davča, kjer pa potomci Tirolcev niso bili več v večini, pa se je jezik začel mešati z večinskim in se do danes ni ohranil.

Po mnenju večjega števila uglednih strokovnjakov zgodovinske stroke je povsem logično tudi sklepanje, da so bili prebivalci podratitovskih vasi do določene mere dvojezični.⁷ Vsaj določen del prebivalstva se je zaradi sodelovanja z bližnjo okolico moral sporazumevati v jeziku, ki ga je takrat govorila večina, prav tako pa v tem kontekstu tudi ne preseneča dolga in močna navezava na ozemlje Innichena, ki se je ohranila vse do prve svetovne vojne, saj so prebivalci ob romanjih v prvotno domovino v večji meri ohranjali stik med seboj tudi zaradi sorodnega govora, ki so ga govorili prebivalci obeh območij.

Jasno je tudi, da je do večjih sprememb prišlo z ustanovitvijo šole v Sorici in s postopnim vpeljevanjem slovenskega jezika v šoli. Šola je bila v Sorici v stavbi nekdanje mežnarije ustanovljena že leta 1852. Leta 1890 so začeli graditi novo stavbo, v

katero so se učenci preselili v letu 1892. Z ustanovitvijo šole so sprva mlajše generacije kot osnovni jezik sporazumevanja postopoma začele prevzemati slovenski jezik, ki ga je v tistem času že govorila in uporabljala večinska okolica. Soriški narečni govor je tako najverjetneje najprej začel izginjati v Sorici in okoliških zaselkih, kjer je bilo locirano šolsko poslopje, in ker je bila Sorica geografsko najbolj povezana s preostalimi bližnjimi večjimi naselji v okolici. Kasneje, s pojavom novih generacij, je jezik začel izginjati še v preostalih podratitovških vaseh, kot so Zgornje Danje, zaselek Trojar, Zabrd, Torka, Ravne ter Prtovč, kjer se je zaradi manjšega števila prebivalcev v vaseh le-ta težje ohranjal. Zanimiv v tem kontekstu je tudi zapis, ki ga najdemo v slovarju, ko sta se raziskovalki Hornung in Godina leta 1976 ponovno odpravili na teren in intervjuvali 74 let staro gospo, ki jima je med pogovorom povedala: "Mi smo Tirolci. Smo prišli iz Innichena. Toda sedaj smo mi že Slovenci. Škoda je, da starega jezika nismo naprej gojili. Naši otroci so šli v slovenske šole, domov so prinašali slovenščino, katere smo se tudi mi navadili." (Kranzmayer in Lessiak, 1983, str. 188).

Kot že omenjeno, se je narečni govor najdlje ohranjal in v manjši meri tudi ohranil v vasi Spodnje Danje, ki je geografsko nekoliko ločena od drugih vasi, pri čemer je bilo v vasi glede na druga območja večje število prebivalcev, prav tako pa so hiše tu tesno nanizane druga ob drugi, kar je omogočalo homogenost in tesno povezanost ljudi. Omenjeno je tako nudilo najboljšo možnost za ohranjanje jezika. Tako ni naključje, da raziskovalci že v prvi polovici 20. stoletja zaznajo prehod soriškega narečnega govora v danjarsko govorico (drfaško špraho) (*nem. Hubner Deutsch Sprache*), ki se je med tukajšnjimi najstarejšimi prebivalci ohranila vse do današnjih dni.

Stanje danes

V današnjem času se tako nekdanje soriško narečje ohranja v obliki danjarske govorice (drfaške šprah), ki jo pozna in govori zgolj še peščica prebi-

valcev. Zato sta avtorja z namenom, ugotoviti, koliko od prvotnega govora se je do danes še ohranilo, izvedla večje število nestrukturiranih intervjujev (pogovorov) z osmimi lokalnimi prebivalci, katerih korenine so iz Spodnjih Danj oziroma sami še danes živijo v vasi. Intervjuji so bili opravljeni z:

- Julko Gasser (Grovgarjevo),
roj. leta 1940, datum intervjuja 3. 1. 2020,
- Minko Žbontar (rojeno Kejžar, Jerččno),
roj. leta 1930, datum intervjuja 3. 1. 2020,
- Danico Pintar (rojeno Gaser, Jenštrlovo,
por. Šimanovo),
roj. leta 1940, datum intervjuja 4. 1. 2020,
- Minko Taler (Štofovo),
roj. leta 1935, datum intervjuja 4. 1. 2020,
- Tomom Černetom (Štofovom),
roj. leta 1956, datum intervjuja 4. 1. 2020,
- Ivanko Egart (rojeno Kemperle, Žnajdarlovo),
roj. leta 1922, datum intervjuja 8. 1. 2020,
- Ivanom Egartom (Žnajdarlovom),
roj. leta 1944, datum intervjuja 8. 1. 2020, in
- Franciško Čufer (rojeno Thaler, Kajžlarjevo),
roj. leta 1922, datum intervjuja 25. 1. 2020.

Vsi pogovori so bili opravljeni na domovih posameznikov, kjer sta bila avtorja lepo sprejeta in je bil pogovor opravljen v sproščenem vzdušju.

Sogovorniki so povedali, da tukajšnjo govorico imenujejo "dajnarska špraha" ali "drfaš merlat". Povedali so, da so se v šoli kot otroci učili slovenski jezik, saj po drugi svetovni vojni narečna govorica ni bila dovoljena. Učitelji so v šolo prihajali z drugih koncev Slovenije in so otroke okregali, če so govorili v starem narečnem govoru. Ljudje, ki še danes poznajo omenjeno govorico, pravijo, da so se je naučili predvsem od starih staršev, ko so jih kot otroci poslušali pri pogovoru. Nobeden od sogovornikov se ne spominja, da bi kdaj v tem jeziku pisali, ampak so pri pisnem sporazumevanju vedno uporabljali slovenski jezik. Nekateri prebivalci še znajo povedati, da je bil tukajšnji govor zanimiv tudi v času med obema vojnama, saj so bili predstavniki treh rodov iz Danj (torej Štofov Blaž s hčerko Ivanko in Jurjeva

Jerca) povabljeni na gostovanje na radio Celovec, kjer so predstavili svojo govorico.

Po informacijah starejših ljudi se je pogovorni jezik kot prevladujoč način izražanja ohranil vse do časa po drugi svetovni vojni, ko so vaščani med sabo še zelo govorili "drfaško špraho". Kasneje pa se je ta govorica mešala z vplivi slovenskega jezika. Seveda pa so prebivalci pri sporazumevanju z ostalimi prebivalci Selške doline in širše govorili tudi jezik, ki se je uporabljal v širši lokalni okolici. Boris Jensterle se iz svojega otroštva spominja tudi svoje stare mame in njenih sovrstnic, kako so govorile to govorico le občasno in kadar so se pogovarjale o zadevah, ki niso bile primerne za otroška ušesa. Sogovorniki so potrdili tudi, da se še v današnjem času nekateri med seboj pogovarjajo (merlajo) v stari govorici.

Večina sogovornikov tudi še ve povedati, da so jim njihovi starši o zgodovini jezika rekli, da je jezik prišel iz Tirolske, nekateri so uporabili tudi frazo, "da so se od gor prselil," pri čemer pa niso natančno znali več povedati, od kje natančno iz Tirolske so prišli. Glede zgodovine naselitve je med prebivalci mogoče opaziti, da v večini povzemajo informacije, k so napisane v literaturi. Tisti, ki so se v vas priženili ali prišli naknadno, jezika niso poznali in se ga tudi niso na novo učili. Ljudje se prav tako ne spomnijo, da bi jih kdo o tej govorici podrobneje spraševal. Je pa bilo še med nekaterimi posamezniki v manjši meri moč čutiti zadržanost pri pogovoru v stari govorici, predvsem z ljudmi, ki ne prihajajo iz Spodnjih Danj, saj se nekateri spomnijo, da se v tej govorici ni smelo pogovarjati.

Prav tako ljudje vedo povedati, da niso imeli nobenih govornih stikov z drugimi podobnimi jezikovnimi otoki, ki so obstajali v bližini.⁸ So bili pa nekateri prebivalci v preteklih nekaj desetletjih tudi večkrat v Innichenu in okolici (nekajkrat tudi organizirano s soriškim župnikom Kožuhom),⁹ kjer so ob pogovoru s tamkajšnjimi ljudmi še prepoznali nekatere skupne besede, ki so jih še ohranjali na obeh območjih. Ljudje iz Sorice tudi še danes znajo povedati, da so njihovi

predniki hodili v Innichen na romanje in tam darovali Käfergeld.

Iz pogovorov je bilo mogoče sklepati, da starejši prebivalci še vedno dobro poznajo določene besede, fraze, stavke, nekatere molitve in pesmi, medtem ko mlajši rodovi danes poznajo le kakšno posamezno besedo. Med pogovorom se je skupno odkrilo še več kot 450 besed, besednih zveze in fraz, ki se jih prebivalci še spomnijo in uporabljajo. Med najbolj uporabljenimi lahko izpostavimo naslednje:

A

aufstene – vstati

auftonat – odpreti (vrata)

aufsesat – ustreliti

B

bepłšpen – pajek

bider – oven

binkla – miza za mesenje kruha (teš – miza)

binkelmous – kotno merilo

Bolge (Kambolge ali Tambolge) – Železniki

(Kambolge ali zu Bolge – v Železnike)

borm – toplo (borma plot – topla peč)

boser – voda

C

ceroke – nazaj

čečen – punca (dajnarske čeče – danjarske punce)

celtnž – nizki (prvi) kruh, malo manj zapečen

Č

čmendrat – jokati

D

deknar – sorta jabolka

drbolat – zavreti

dore – suh

Drfle – Zgornja Sorica

E

Elša – Davča

F*fenšter* – okno*firat priglñ* – peljati hlode**G***gelben* – rumen*gelt* – denar*gomark* – lačen*gorat* – vekati*gorte* – vrtiček*gotaržupñ* – goveja juha*grose* – velik*groš* – trava**H (γ)¹⁰***γoubat* – držati*γejbišrek* – kobilica*γintereken* – Zabrado*γerze* – srce*γetar* – bajtar*γomeše* – domače*γubñ* – kmetija**I***im tol* – v dolini**J***jaugre* – apostol**K***kafat* – kupovati*kalobat* – leteti (kotaliti se) po travi*kejžen* – kozolec*kejžnat* – oblagati seno v kozolec*kelder* – kevder, klet*kišten* – skrinja*khind* – otrok*koh* – živina, krava, (skupina krav)*koštrat* – krasti*kholt* – mraz*kohat* – kuhati*krpr* – koš za krompir**L***ližñ* – poslušati*legat* – lagati**M***mavl* – usta*meleh* – mleko*mendeš* – misliš*merlat* – govoriti*mesar* – nož*mi drf* – moja vas**N***nauža* – nos*nejmat* – vzeti**O***oven* – ognjišče v peči, kasneje so uporabljali tudi izraz plota*olte lajte* – stari ljudje*olta waba* – stare mame**P***peble* – fant*perajt* – pripravljen*peržopñ* – krompirjeva juha*petat* – moliti*pirñ* – hruška / drevo ali sadež (različne sorte hrušk: binterpirñ, špekpira, "špekarca", mošpirñ – tepka, paplarca, žolcpirñ, govžarca, laušpira)*plot* – kri*plota* – peč*poh* – potok (kirhpoh – cerkveni potok)*prompan* – šnops*prot* – kruh**R***rocel* – skravžljan (roclpoh – vijugast potok)*raš* – rž*roš* – konj*rošklat* – ropotati, stresati

S**slabosence** – vrsta bombonov**Š****šender** – prikupna (šender čečela – prikupna punca)**šen** – lep (dršen – najlepši)**šoc** – sit**šouf** – ovca**špraha** – govorica**šrekat** – strašiti**štenat** – stati (nič delati)**štenga** – stopnica**šterbat** – umreti**štinkat** – smrdeti**štir štole** – hlev za bike**štokn** – kosi zemlje (deine štoken – tvoj del zemlje)**štork** – močen**štuba** – velika ogrevana hiša**štoba** – ogrevana soba**šton** – kamen**štonah** – kamnit svet**štrovfat** – kaznovati**štrofzetel** – globni listek**T****teš** – miza**tir** – vrata**tol** – dolina**trajbat** – gnati (živino gnati)**trok** – mokro (korito)**trokei** – pomoči (v korito)**trunken** – opit**tuhtn** – razmišljati**Tzare (Czare)** – Sorica**U****V****vejn** – vino**vergesat** – pozabiti**vermešat** – pogrešati**verštenat** – razumeti**Z****Zumperge, Temperge** – v podgorske vasi, Podgore**Z(C)u nidre (ka Nidre)** – v Nidre (predel

Spodnje Sorice)

Ž**Žalari** – Založani (prebivalci Zalega Loga)**žajnat** – žeti**žehl** – srp**žeisel** – stol**žlovfn** – spati**žoken** – nogavica**žekna** – vreča**žon** – sin**žwarz** – črna**Številke:****oans** – ena**zwoa** – dve**draj** – tri**(f)vire** – štiri**(f)vinve** – pet**žeksche** – šest**žiben** – sedem**achte** – osem**neine** – devet**zeine** – deset**olve** – enajst**zwelve** – dvanajst

Poleg posameznih besed pa so se ohranile tudi nekatere fraze:

a s'vam šen zdi ližnat – a se vam lepo zdi poslušat
gor tamperge ali zumperge – zgoraj v vaseh oziroma gremo v podgorske vasi
kinder šrajaja, de bo regnal – otroci vpijejo, da bo dež
kok hosaš? – kako ti je ime?
mi sma pa mohal – mi smo pa delali
šene alta pavarša štuba – lepa kmečka soba
šretele ceho – parkelj (hudič) te bo vzel
šender čečele – lepe punce
trinkat prompan – piti žganje
žona šajna – sonce sveti
so ble bl homeš – so bili bolj domači
prot štejlala za roša – ukradla kruh za konja
merlam gern – rada govorim
muterplot – materina kri (vrsta čaja)
v pete smo ligal – v posteljo smo legli
ole baile – ves čas
žo išt er žwarz wi a bar – črn je kot medved
ližnt ole baile – ves čas poslušat
okše traibal, išt pa vferala – vole so gnali, jaz pa sem ga vodila
ol verštenaš? – vse razumeš?
de gonze tog gor arboto holz – cev dan sem zgoraj delal drva
holz mohu za hom – napravil (delal) drva za domov
nejmaj žehle – vzemi koso (srp)
bosar bo brvolala – voda bo zavrela
holc dej gor u ouvn pa vrgocaj – daj les na ognjišče in zakuri
vrgocaj plota – zakuri peč
stejla rehal – pobrati steljo
šavat če omar – gledat naokrog
trajbal kelbre hetat – gnati teleta na pašo
d' gonze tog šrejeta to omar – že cel dan govorita (opravljata) tu naokrog
zm kirche – h cerkvi
khint, pejta yom – otroci, pojdite domov
yoben eke – zgornji kot
ole beile štinkn yome – doma ves čas smrdi

Poleg besed in fraz pa se spominjajo tudi treh pesmic, ki so jih včasih prepevali:

Pesem številka 1:

V danjarski govorici

*Mesar bom nejmala,
herze abhejvala,
pa mu bom nejmala,
draj trupen plot.*

V slovenščini

Nožek bom vzela,
srček načela,
pa mu bom vzela,
tri kaplje krvi.

Pesem številka 2:

V danjarski govorici

*Muter frau, froge dich,
muter frau, žaug du mir,
was išt oans.
Oans ist da žaber got,
ibr de Werlt en Himbl,
zwoa Jenžiš unt Maria,
draj gotische peršune,
vire evangeliste,
vinve wunte goesche,
žeksche krouge wainage,
žiben sakramente,
ahte weise heilige,
neine hore angelše,
zeine getpote goteše,
olve vedevicen
und zwelve jaugre goteše.*

V slovenščini

Gospa naša, vprašam vas,
gospa naša, povejte mi,
kdo je prvi.
Prvi je vrhovni bog,
na svetu in v nebesih,
druga Jezus in Marija,
tri so božje osebe,
štirje evangelisti,
pet božjih ran,
šest vrčev vina,
sedem zakramentov,
osem svetih modrecev,
devet korskih angelov,
deset božjih zapovedi,
enajst devic
in dvanajst je apostolov.

Pesem številka 3:

V danjarski govorici

*Se roce u medreja,
se boce ce movla,
se mejle že v kišten štapa.*

V slovenščini

kolo se vrti,
se pšenica drobi,
se moka že v skrinjo praši.

Posebnosti jezika v svetovnem merilu

Jezik, ki se je razvil in se ohranja v vaseh pod Ratitovcem, pa je ob izjemni vrednosti ohranjanja kulturne dediščine tukajšnjih ljudi v širšem merilu zanimiv tudi za lingviste po vsem svetu. Zaradi še ohranjenih jezikovnih posebnosti tako imenovanega starogermskega govora (*nem. Mittelhochdeutsch*), ki so se v jeziku tu ohranile vse od srednjeveškega obdobja, lahko soriško narečje s pomočjo primerjave nudi vpogled v razvoj tudi drugih narečnih govorov nekdanjih germanskih jezikov, ki so danes že izgubljeni. Priznani ameriški lingvist Andrew Douglas Hoffman je tako med njegovim raziskovanjem odkril, da "ločljive predpone v jeziku predstavljajo elementi, na katere še vedno vpliva položaj klavzule" (Hoffman, 2020). Po njegovem vedenju se omenjeno pojavlja samo še v tukajšnjem narečnem govoru in nam tako kaže zgolj na eno izmed številnih posebnosti soriškega narečja, ki jih druge ni več mogoče zaznati.

Po njegovem mnenju pa je zanimiv tudi govor Spodnjih Danj (*nem. Hubner Mischsprache*), ki se je razvil iz soriškega narečnega govora in ki zaradi kasnejših vplivov slovenščine danes predstavlja enega redko poznanih načinov enakovrednega izražanja v germansko-slovenskem govoru. Med številnimi nekdanjimi nemškimi jezikovnimi otoki, ki so v teku zgodovine obstajali v različnih delih Evrope, je prava posebnost, saj danes poznamo zgolj še nekaj tovrstnih govorov v Italiji, Švici in na Danskem.

Nekdanji sorodni jezikovni otoki v okolici

V luči raziskovanja soriškega narečja je treba omeniti, da se je podobno narečje razvilo in obstajalo tudi v sosednji Baški grapi na območju Ruta, za katerega so se nam prav tako do današnjih dni ohranili posamezni podatki. Rutarsko narečje je zaradi podobne zgodovinske osnove naselitve slično soriškemu, pri čemer pa so med njima obstajale razlike, ki jih lahko

pripisemo dejstvu, da so bili na območje Ruta in Sorice naseljeni prebivalci iz različnih predelov Pustriške doline, torej iz takratnega freisinškega in oglejskega teritorija, ter kasnejšemu sekundarnemu razvoju obeh narečnih govorov, ki sta navkljub relativni geografski bližini upravno in teritorialno več stoletij spadali pod različna fevdalna gospodstva, kar je vplivalo na različen kulturni razvoj območij in posledično tudi razvoj jezika. V največji meri so se nam podatki o rutarskem narečju do danes ohranili na podlagi zapisov Kranzmayerja in Lessiaka ter v Slovarju soriškega in rutarskega narečja, kjer je navedeno večje število posameznih besed, ki so jih uporabljali na področju Ruta. Številčno se je teh besed ohranilo manj kot za soriško narečje, kar raziskovalca pripisuje večjemu številu družbenih sprememb, ki so se v preteklem stoletju dogajale na območju Baške grape, ter majhnemu skupnemu številu govorcev, ki so jezik med seboj lahko govorili in ga na tak način ohranjali.

Se je pa v srednjeveškem obdobju tudi na loških tleh razvilo še eno tovrstno območje, kjer so ljudje prav tako razvili svoj poseben govor. Omenjeno nam lepo kaže v članku že omenjena notica ljubljanskega škofa Hrena, ki navaja obstoj germanskega jezika v Sorici. Natančen pregled latinskega teksta omenjene notice nam v delu "et ibi constituit pagos Feuchting et Zayrn, ubi adhuc hodie germanicam linguam callent Coloni" da vedeti, da so germanski jezik leta 1283 govorili tudi na območju Bitenj (*nem. Feuchting*). Izvor in posledično drugačno kulturno sliko prebivalcev potrjuje tudi zapis v loških urbarjih, ki za to območje uporablja izraz bavarska župa. Tudi kasnejši vir iz 17. stoletja – Valvasor v svojem monumentalnem delu Slava vojvodine kranjske razkriva, da je na območju še vedno obstajala mešana govorica z nemškimi in slovenskimi besedami, ki je bila težko razumljiva tako zgolj nemško kot zgolj slovensko govorečim (Valvasor, 1877). Ker nadaljnji viri omenjenega govora ne povzemajo več, prav tako pa ni več ohranjen na območju v današnjem času, je povsem logično sklepati, da se jezik do danes ni ohranil ter so se s tem izgubile tudi vse posebnosti in velik del kulturne identitete okolja.

Zaključek

Pridobljeno znanje in ugotovitve članka kažejo, da se je na podlagi tirolske naselitve v zgornji del Selške doline konec 13. stoletja z naseljenci zanesel tudi govor, ki so ga za komunikacijo med seboj v tistem času uporabljali v zgornjem delu Pustriške doline v okolici Innichena na Južnem Tirolskem. Omenjeni govor se je v Sorici in okolici ohranjal in v teku stoletij razvijal ter postal osnovno sredstvo komunikacije med prebivalci, s čimer je začel presega- ti okvire narečnega govora in začel graditi nekatere svoje jezikovne posebnosti, ki so s strani raziskoval- cev izjemno cenjene. Z ustanovitvijo šole v Sorici ter

ob pojavu družbenih sprememb v drugi polovici 20. stoletja pa soriško narečje kot primarno obliko ko- munikacije zamenja slovenščina, narečni govor pa se je ohranjal zgolj še med posamezniki kot "hišna govorica", ki so jo najdlje ohranjali v vasi Spodnje Danje, zato je danes med lokalnimi prebivalci nek- danji narečni govor poznan kot danjarska govorica oziroma drfaška špraha. Na žalost pa tudi omenjeno govorico v današnjem času pozna le še nekaj deset starejših posameznikov in bo tekom naslednjih let brez načrta za njeno ohranjanje po vsej verjetnosti povsem izginila, s tem pa bo izgubljen tudi pomem- ben del bogate žive kulturne identitete teh krajev, česar pa ne bi smeli dopustiti.

Viri in literatura:

- Blaznik, P. (1928). Kolonizacija Selške doline. Ljubljana: Leonova družba.
- Blaznik, P. (1958). Popis kmetij na ozemlju loškega gospostva 1510. Loški razgledi, 5(1), 119–127.
- Blaznik, P. (1963). Urbarji freisinške škofije, Srednjeveški urbarji za Slovenijo 4, Vir za zgodovino Slovencev 4. Ljubljana: SAZU.
- Blaznik, P. (1973). Škofja Loka in Loško gospostvo. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka.
- Tomo Černe – ustni vir, 4. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Franciška Čufer – ustni vir, 25. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Ivan Egart – ustni vir, 8. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Ivanka Egart – ustni vir, 8. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Julka Gasser – ustni vir, 3. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Hammarström, H., Forkel, R. in Haspelmath, M. (2017). "South Bavarian". Glottolog, 3, 55–77.
- Hoffamn Douglas, Andrew – ustni vir, 29. 2. 2020. Zapiski hranjeni pri avtorju.
- Lessiak, P. in Kranzmayer E. (1944). Die deutsche mundart von Zarz in Oberkrein a. Grammatik. Weimar: Verlag Hermann Bohlhaus nachfolger.
- Kejžar, I. (2013). Atlas Soriška ledinska imena. Škofja Loka: samozaložba (avtorja) Ivan Kejžar.
- Kranzmayer, E. in Lessiak, P. (1983). Wörterbuch der deutschen sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien. Klagensfurt: Verlag des Geschichtsvereins für Karentn.
- Markelj, M. (2009). Tirolska arhitekturna in urbanistična dediščina v vaseh zgornje Selške doline (diplomsko delo). Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper.
- Markelj, M. (2011). Tirolska naselbina pod vrhovi Ratitovca iz 14. stoletja, Michtal /Michalestall/ Zali Log (magistrsko delo). Koper: Fakulteta za humanistične študije Koper.
- Markelj, M. (2019). Višinska kolonizacija zgornjega dela Selške doline: primer razvoja posestne in populacijske strukture tirolske naselitve s konca 13. stoletja (doktorska disertacija). Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper.

- Markelj, M. (2020). Kolonizacija zgornjega dela Selške doline. *Loški razgledi*, 66(1), 103–144.
- Minka Taler – ustni vir, 4. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Minka Žbontar – ustni vir, 3. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Danica Pintar – ustni vir, 4. 1. 2020. Posnetek hranjen pri avtorju.
- Planina, F. (1973a). Selška dolina. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka.
- Planina, F. (1973b). Selška dolina v preteklosti in sedanjosti. *Železniki: Muzejsko društvo v Škofji Loki pododbor Železniki*.
- Reindl, D. F. (2008). Language Contact: German and Slovenian. *Diversitas linguarum* 20, 209–216.
- Schwarz, E. (1952). Die letzte deutsche Mundart in Krain (Zarz). *Zeitschrift für Mundartforschung*, 21(1), 34–43.
- SSKJ (2020a). Iskani niz za termin dialekt. Pridobljeno 12. 5. 2020 s https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=*dialekt.
- SSKJ, (2020b). Iskani niz za termin jezik. Pridobljeno 12. 5. 2020 s https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=*jezik.
- Valvasor, V. J. (1877). *Die Ehre des Herzogthums Krain*. Ljubljana: Rudolfswerth
- Smole, Vera. 1998. "Slovenska narečja." *Enciklopedija Slovenije* vol. 12, pp. 1–5. Ljubljana: Mladinska knjiga, p. 2.

Opombe:

- 1 Michtal oziroma v nekaterih urbarjih zapisan kot Michaelstal je bila naselbina pod vznožjem Grebel vrha, ki ga danes domačini imenujejo Groblje in katerega prebivalci so se kasneje preselili v dolino in ustanovili naselbino, imenovano Stuben, ki se je kasneje preimenovala v Salim Log in današnji Zali Log (Markelj, 2011 in 2019).
- 2 Prebivalci Soriške župe so vsakoletno imenovali posebno skupino ljudi – odposlancev, ki so šli na večdnevno romanje v Innichen in tam darovali svečo ter denarni odpustek.
- 3 Definicija termina dialekt po SSKJ-ju (2020).
- 4 Latinski tekst v omenjeni notici ljubljanskega škofa Hrena se glasi: "Anno 1283 Emicho, Episcopus Frisingensis, traduxit colonias, ex valle Pustertal, in viciniam Locopolis, et ibi constituit pagos Feuchting et Zayrn, ubi adhuc hodie germanicam linguam callent Coloni." Povzeto po Blaznik, 1928.
- 5 Pomembno je poudariti, da jezika, ki so ga govorili prebivalci v Sorici in okolici, ti niso nikoli pisali. Sorica in okoliške gorske vasi namreč niso predstavljale večjega centra oblasti, temveč je v tem primeru šlo predvsem za podeželske naselbine, kar je tako kot drugod pomenilo, da je bila večina prebivalcev nepismenih, zato se jezik med populacijo v pisni obliki ni mogel ohraniti. Omenjeno je po mnenju Hoffmana (2020) povsem primerljivo tudi z drugimi sorodnimi ozemlji, ki so prav tako razvili svoj jezik, pri čemer je pisna oblika jezika nastala relativno pozno glede na nastanek jezika.
- 6 Ker sta Eberhard Kranzmayer (1897–1972) in Primus Lessiak (1878–1973) preminula, preden bi uspela svoja raziskave in dognanja o soriškem narečju objaviti, sta na podlagi ohranjenih zapiskov to storila in v njunem imenu izdala končno publikacijo njuna študenta Marija Hornung in Alfred Ogris leta 1983.
- 7 Neposrednih dokazov o dvojezičnosti prebivalstva sicer nimamo, nam pa lep pogled v omenjeno tematiko poda že Valvasor, ko pravi, da mnogi Kranjci zaradi potreb trgovanja in interakcije z zunanjim svetom poznajo tudi bližnje germanske in romanske jezike (Valvasor, 1877). Zanimivo pa je v tem kontekstu tudi razmišljanje nemškega jezikoslovca Reindla (2008), ki dvojezičnost povezuje tudi z dejstvom, da je v manjšinskih jezikih mogoče najti tvorjenke besed večinskega jezika, kar kaže na interakcijo med obema kulturnima skupinama, pri čemer lahko veliko število tovrstnih tvorjenk pripisujemo večji integraciji manjšinskega jezika v večinski jezik.
- 8 Območji Ruta in Granta, območji Kočevja ali Savrisa v Italiji.
- 9 Ljudje znajo povedati, da je župnik Kožuh večkrat organiziral izlete v Innichen (večina se jih spominja leta 1993 in 1996). Spomnijo se, da so imeli v Innichenu mašo v štifni cerkvi, šli pa so tudi do neke družine Trojar, kjer so govorili z domačini.
- 10 Omenjena črka se izgovarja kot hg.

